

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Терміни не можуть завжди перекладатися з однієї мови на іншу як звичайні слова. Оптимальним шляхом перекладу термінів вважається такий: «поняття – український термін», незалежно від того, з якої мови відбувається переклад. Таким чином, в основі перекладу повинен лежати аналіз властивостей нового поняття і їх відображення в українській назві. Якщо ж у запозиченому термініві відображена найважливіша ознака поняття, то доцільно перекладати його, як звичайне слово.

Однією з основних проблем української технічної термінології є терміни, що позначають процесові поняття. Кожна розвинена мова має власні засоби передавання цих понять, причому в цьому питанні українська мова істотно відрізняється від російської. Саме тому дуже часто автори підручників, словників допускають помилки при перекладанні з російської мови термінів на позначення процесових понять.

Для української мови характерним є позначення назв процесів та дій здебільшого дієсловами. Проте в науково-технічній термінології у такій функції застосовуються й віддієслівні іменники на *-ння* і *-ття* (*розрідження, добування, перевезення, реагування, горіння, риття, гниття* тощо). В українській мові, на відміну від російської, від двох дієслів, що утворюють видову пару, можна утворити два віддієслівних іменники: *відновлювати – відновлювання, відновити – відновлення*. Використання таких термінів допомагає розрізняти значення процесу та результату дії, що особливо важливо для технічної термінології.

Звичайно, значення віддієслівного іменника залежить від виду дієслова, від якого цей іменник утворено. Дослідники вказують, що віддієслівні іменники недоконаного виду в науково-технічній термінології вживаються в таких значеннях: для назв спонтанних фізичних або хімічних процесів (*горіння, кипіння, випромінювання, коливання, охолодження*); для назв технологічних операцій (*різання, кип'ятіння, добування, додання, буріння, свердління*); для назв математичних операцій (*віднімання, ділення, додавання, множення, диференціювання*) [4, с. 216]. Віддієслівні іменники доконаного виду вживаються, коли повідомляють про завершені процеси, які спричинили певні наслідки (*Розірвання кола спричинило такі явища*).

Останнім часом деякі практики наполягають на зменшенні кількості віддієслівних іменників на *-ння* в науковій мові і пропонують замінити частину з них такими самими органічними для української мови віддієслівними іменниками чоловічого чи жіночого роду з нульовим суфіксом. Проте, на думку дослідників, словотвірний тип віддієслівних іменників із нульовим суфіксом має свої особливості, які виявляються в послабленому значенні процесуальності, такі іменники слід уживати лише тоді, коли необхідно вказати на результативність дії, яку реалізують два похідні значення: 1) локативне, що конкретизується як місце, отвір, щілина, смужка, через які щось проникає (*розлом, прорив, зсув, вимив*); 2) значення

властивості, яке встановлює здатність чого-небудь виявляти певну ознаку (*згин, розтяг*) [2, с 11].

Дуже часто в українських технічних текстах не розрізняють назву процесу дії і назву результату дії, внаслідок чого обидва терміни передаються безсуфіксними іменниками або іменниками на *-к(а)*. Така неточність у вживанні, що суперечить самій природі терміна, спостерігається не лише в спеціальних технічних виданнях, а укладачі багатьох словників подають дві паралельні форми: віддієслівні іменники на *-к(а)* та на *-нн(я)* для позначення дії (*плавка, плавлення; розвідка, розвідування; відкатка, відкачування; розв'язування, розв'язка* тощо).

Як зазначає у передмові до свого словника В. Моргунюк, наслідок дії передають іменники, утворені здебільшого від дієслів недоконаного виду (переважно від тих, що означають багаторазову дію, або від тих варіантів, що мають префікси) [1, с 6]. Такі віддієслівні іменники творяться безафіксним способом (*викид, проба*) та афіксальним з допомогою суфіксів *-ин(а)*, *-ок* тощо (*розколина, малюнок*). Тривалий час не розрізнялося значення предметності (іменники із суфіксом *-к(а)*) і процесуальності (іменники з суфіксом *-нн(я)*). Саме тому більшість словників фіксують віддієслівні іменники із суфіксом *-к(а)* й на позначення процесу дії, що не є характерним для українських іменників з таким значенням. Такі терміни міцно ввійшли в науково-технічну термінологію, і тепер дуже важко їх викоринити. Автори сучасних словників, підручників, публікацій намагаються уникати таких неправильно оформлених термінів, замінюючи їх віддієслівними іменниками із суфіксом *-нн(я)*. Питання взаємодії питомих українських і запозичених словотвірних афіксів постає при використанні замість суфіксів іншомовного походження *-ацій-*, *-ізацій-/изацій-*, *-фікацій-* суфікса *-н'н'* при творенні віддієслівних іменників (*дегідрація – дегідрування, фільтрація – фільтрування, деформація – деформування*). Такі терміни є словотвірними варіантами і мають повне право на існування, проте повністю відмовлятися від іншомовних суфіксів не слід, оскільки не завжди заміна на власномовні елементи доречна.

Проблемою залишаються й активні дієприкметники на *-уч(ий)*, *-юч(ий)*, що досі функціонують у термінології нафтогазової промисловості. Активні дієприкметники в українській мові мають обмежене коло вживання. Проте до словників із термінології нафтогазової промисловості потрапило чимало термінів, що передаються саме активними дієприкметниками на *-уч(ий)*, *-юч(ий)*, (*поглинаюча свердловина, прилягаючі ділянки, зв'язуюча речовина, відбілююча глина, регулююча тяга, перекриваючі породи, формуюче ядро, стабілізуючий компонент, формуюче ядро, маркуючий горизонт, екрануючі відклади*). Це зумовлено тим, що за звичкою так перекладають російські терміни, що позначаються дієприкметниками на *-щ(ий)*.

В українській мові є власні ресурси для творення активних дієприкметників, на чому наголошує К. Городенська [2, с. 10]. Отож, призначення чого-небудь виконувати певну активну дію, спрямовану на інший об'єкт, виражають віддієслівні прикметники із суфіксом *-льн-*, що приєднується до основ дієслів недоконаного виду (*крутильний, фільтрувальний*); здатність чого-небудь виконувати активну дію, спрямовану

на щось, передають прикметники із суфіксом *-івн-*, що приєднуються до усічених основ недоконаного виду (*гальмівний, руйнівний*); здатність чогонбудь виконувати якусь дію, не спрямовану ні на що, яка є постійною фізичною або хімічною властивістю чогось, реалізують прикметники із суфіксами *-к-, -лив-, -уч-* (*сипкий, липкий, в'язкий*) [2, с 13].

Отже, головне в будь-якому перекладі – це передавання змістової інформації тексту. Всі інші її види й характеристики не можуть бути передані без відтворення змістової інформації, тому що весь інший зміст компонентів повідомлення нашаровується на змістову інформацію, витягується з неї, підказується нею. Еквівалентність виступає як основа комунікативної рівноцінності, наявність якої і робить текст перекладом.

Джерела та література

1. Войналович О. Російсько-український словник наукової і технічної мови (термінологія процесових понять) / О. Войналович, В. Моргунюк – К. : Вирій, Стакер, 1997. – 256 с.
2. Городенська К. Проблеми словотвірної ідентичності в українській термінології/ К. Городенська // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. – К., 1998. – С. 10 – 13.
3. ДСТУ 3966 – 2000. Термінологія: Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. – К. : Держстандарт України, 2000. – 32 с.
4. Пілецький В. Назви опредмечених дій у науково-технічній термінології / В.Пілецький // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – №453. – С. 215 – 221.

Наталія Сизоненко
м. Полтава

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ НОРМ В АНОТАЦІЯХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ СТАТЕЙ ПІД ІНТЕРФЕРЕНТНИМ ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Автор анотації вербально репрезентує наукові знання за допомогою культурно-етнічних мовних стереотипів та мовних формул. Сучасний мовець з об'єктивних історичних причин є переважно двомовним: процес формулювання ним думок відбувається за активізації мовних кодів національної та російської мов, а подекуди – і шляхом їхнього накладання та змішування. У зв'язку із цим не втрачає актуальності проблема мовної інтерференції, під якою розуміють випадки «відхилення від норм, які мають місце в мовленні двомовних індивідів ... внаслідок мовного контакту [1, с. 22]». Попри те, що фонетична, граматична та лексична інтерференції перебували в центрі різноаспектних досліджень Н. Ануфрієвої, Г. Гайович, Ю. Жлуктенко, Г. Зимовець, О. Чередниченко, О. Черемської, О. Шаблій, типові порушення мовленнєвих норм внаслідок інтерферентного впливу російської мови у практиці наукової комунікації ще не були предметом висвітлення, що й становить *мету* нашої *статті*. Матеріалом дослідження